

Behavioristiske synspunkter vedrørende behandling af kriminelle.

Af kriminalpsykolog cand. jur. et psych.
E. HOECK-GRADENWITZ.

Det er på nuværende tidspunkt næppe muligt at opstille et behavioristisk behandlingsskema, bl. a. fordi behavioristiske forskningsresultater endnu ikke giver os mulighed derfor. Imidlertid synes det rimeligt, at kriminologer gør sig fortrolig med behavioristisk tankegang, som kaster lys over læreprocessens natur. Motivationspsykologien har siden *S. Freud* været i stadig udvikling, og har i væsentlig grad bidraget til en rimelig diagnosticering og behandling af kriminelle og deres kriminelle mønstre. Motivationspsykologiske metoder kan dog ikke fremstå som en *conditio sine qua non*, og andre metoders anvendelighed må i hvert fald drøftes og rent praktisk konstateres. Terapeutiske fiaskoer vil heller ikke i fremtiden kunne undgås, men deres antal vil muligvis kunne formindskes, dersom skylden for en mislykken ikke udelukkende bliver lagt på den udelgelige og dårlige patient eller klient, men også på den anvendte metodes utilstrækkelighed. Der kan heller ikke advares nok mod den terapeutiske sovepude (Hoeck-Gradenwitz 1959).

Modstanden mod behaviorismen hidrører til en vis grad fra den alt for simple S-R formula, som grundlæggeren *J. B. Watson* (1919) har opstillet. Denne formula, hvor S betyder stimulus og R reaktion, tager ikke hensyn til den individuelle forarbejdning af påvirkningssituationen og dermed ikke til den omstændighed, at en og samme påvirkning vel kan føre til forskellige oplevelser og reaktioner hos forskellige individer. Siden *Watson* udsendte sin mest kendte bog „*Psychology from the Standpoint of a Behaviorist*“ (1919), er der imidlertid sket en hel del på det behavioristiske forskningsområde. S-R formulaen er forladt, og af de fleste behaviorister erstattet med en S-O-R formula, hvor O betyder organisme.

De forskellige behaviorister arbejder desuden med en masse faktorer, der i antal ingenlunde står tilbage for de variabler, som vi finder i andre beskrivelsessystemer, snarere tværtimod. *Hull* (1952) har 3 hovedgrupper af variabler, 1) input variabler, 2) intervening variabler, 3) output variabler. — Hver hovedgruppe består af flere sub-variabler. Antallet variabler efter *Hull*'s system er 22. Input variabler består for en stor del af ydre feltkræfter (f. eks. stimulus-intensitet, antallet af tidligere reinforcements, d. v. s. drifts- og response forstærkende stimuli), men også enkelte indre kræfter som *drive condition*. Intervening va-

riabler omfatter især organismens tilstand, f. eks. S^{PR} = reaction potential, S^{HR} = habit strenght, S^{IR} = aggregate inhibitory potential. Output variabler består af S^{TR} = reaction latency, A = reaction amplitude og n = antallet af non-reinforced responses indtil extinction.

Hull interesserer sig i sit behavioristiske system også for enkelte adfærdskomponenter, der har ført til et mål (fractional antedating goalresponses R^{GS}). Disse svar vil fremkalde bestemte stimuli (S^{G}), som er meget vigtige ved sekundær reinforcement. Der bliver her bl. a. tale om kædereaktioner. *Hull* arbejder — helt i overensstemmelse med Murray — med hierarkiske opbygninger og taler i denne forbindelse om habit-family hierarchy.

Adfærdskomplekser kan være ret omfattende, og jeg er ikke aldeles sikker på, at opståelsen altid kan eller behøver at forklares ved hjælp af motivationspsykologiske modeller. *Associations* dannes tit uden at vi har bevidste behov derfor; og udtrykket „ubevidst behov eller ubevidst motiv“ kan nemt misbruges og tilsløre vor uvidenhed. En del af den alvorligste kritik mod associationsbegrebet må derfor bortfalde, hvis man, som f. eks. *Skinner* (1953) og *Hull* (1942) ikke mere anser gentagelse for væsentlig for associative forbindelser, men lægger hovedvægten på reinforcement.

Indlæringsprocessen sker ved conditionering, der enten fremmer (excitation) eller hæmmer (inhibition) organismens funktioner. Hæmmende conditioneringer kan ophæves ved disinhibition (ophævelse af hæmningen) resp. extinction (d. v. s. ophævelse af conditioneringen). Disse 3 faktorer fremhæver allerede Pavlov (1928). Conditioneringen kan være klassisk i Pavlov'sk forstand; her er reinforcement (den ukonditionerede stimulus' forstærkning) under forsøgslederens kontrol. Conditioneringen kan være instrumental, idet forsøgspersonen eller forsøgsdyret gør et eller andet, som under visse omstændigheder bidrager til reinforcement. *Skinner* conditionerer f. eks. rotten instrumentalt, den skal trykke en stang ned for at blive belønnet med en lille kødklump.

En associativ kæde af instrumentale conditioneringer finder vi hos *Hudgins* (1933). Det første trin var conditioneringen af pupilrefleksens til en klokke (uconditioneret stimulus: lys). Det andet trin bestod i, at forsøgspersonen lærte at bruge et håndgreb for at sætte såvel klokken som lyset i gang. Det viste sig her, at den instrumentale conditionering gik lettere end den klassiske. Organismen er på grund af aktivitet mere involveret. Trin nr. 3 bestod i verbale forbindelser, „contract“ ved klokken og lysets igangsættelse, „relax“ ved afbrydelse af strømmen til klokken og lyset. Trin 4: Ordene „contract“ og „relax“ kunne erstatte klokken. Trin 5: Ordene kunne erstatte både klokke og lys. Trin 6:

Nogle forsøgspersoner kunne opnå pupilkontraktion ved at tænke på ordet „contract“ og udvide pupillen igen ved at tænke på ordet „relax“.

M. h. t. koblinger skal to andre forsøg omtales. *Skinner* (1953) konstaterede ved forsøg med duer, at bestemt legemlig adfærd, især kropsholdningen kunne associeres med føde, når samme holdning flere gange blev „belønnet“ med føde (d. v. s. reinforcement). *Diven* (1937) gav forsøgspersoner ordlister, der blev læst op for dem. Opgaven var at associere. Ordet „lade“ forekom 6 gange i en af disse lister, blev forudgået af ordet „rødt“ og efterfulgt af et smertefuldt elektrisk chok. Chokket medførte følelsesmæssige forstyrrelser, der påvirkede det galvanoskop, som var forbundet med forsøgspersonen. Den conditionerede forstyrrelse, knyttet til ordet „lade“, blev efterhånden overført til alle de ord på listen, der havde landligt præg, f. eks. hø og ko. Ord på listen, der forudgik og efterfulgte ordet „lade“ og som engang var neutrale, blev på samme måde emotionelt påvirket. *Diven* mener at have iagttaget, at personer, der ikke kunne huske de kritiske ord, i højere grad var genstand for forstyrrelser end de, som var i stand dertil. Emotionelle conditioneringer kan m. a. o. eksistere udenfor bevidstheden og overføres til tidligere neutrale personer, pladser og situationer. Det er åbenbart let at blive conditioneret gennem de aktuelle omgivelser.

I vor behandling med kriminelle har vi med uheldige conditioneringer at gøre, og vor opgave er at afbetinge dem. Efter *Pavlov* sker afbetingningen ved at den conditionerede stimulus (f. eks. klokke) ikke mere efterfølges af den uconditionerede stimulus (f. eks. føde). Forskellige forsøg (bl. a. af *Skinner*) viser imidlertid, at selv en enkelt reinforcement i en større afbetingningsrække har en betydelig virkning, at der m. a. o. hurtigt indtræder „spontaneous recovery“ m. h. t. den conditionerede stimulus' indlærte funktion. Kriminelle vil ved at være medlemmer af en asocial gruppe og efter løsladelsen ved at bevæge sig i kriminalitets-associerede situationer nemt udsættes for „re-inforcement“. *Feldman's* (1956) motivationspsykologiske synspunkter m. h. t. oprettelse af nye sociale grupper og bearbejdning af nyindsættere kan rent behavioristisk beskrives som udelukkelse af reinforcement. Man kan dog, måske med endnu større ret, tale om *reactiv* eller *retroactiv inhibition*. En ny indlæringsproces kan hæmme en gammel indlæringsproces. Sammenligner vi to indlæringsprocesser, der indholdsmæssigt er i modstrid med hinanden, så vil den nye læreproces' styrke være afhængig af stimulussituationens intensitet og hyppighed m. h. t. reinforcement.

Recidiv til trods for en ny læreproces kan m. a. o. skyldes at den gamle (kriminelle) adfærd er „overlært“ i forhold til den

nye, og at den hurtigt reetableres ved reinforcement (f. eks. samme eller lignende stimulusfaktorer).

Salter (1949) og andre behaviorister antager, at enhver adfærdsform er forbunden med bestemte fysiologiske spor, der nok kan svækkes, men ikke uden videre udslettes. Sporene (traces) kan hurtigt aktiviseres ved reinforcement.

Problemet „retroaktiv inhibition“ har interesse for alkoholistbehandlingen. Alkoholisten er, som Salter udtrykker det, „allergisk“ over for alkohol, han er ikke på nogen måde i stand til at begrænse forbruget. En enkelt genstand vil virke som reinforcement af det gamle overlærte alkoholistiske mønster. En antabuspause må derfor anses for farlig. Det gælder om at gøre den nye læreproces stærkere end den gamle. Salter foreslår regelmæssige drikkeprøver for at antabusvirkningen stadig kan gøre sig gældende. Ved at nøjes med en enkelt drikkeprøve bliver den nye indlæring for svag. Alkoholistbehandling består dog ikke kun i afbetingning af et gammelt mønster, den nye læreproces omfatter positivt en etablering af et nyt *excitatorisk mønster*. Jeg vil senere komme ind på det behavioristiske begreb „excitatorisk“.

Straf har efter behavioristiske undersøgelsesresultater ret ringe betydning. Straf kan ganske vist medføre en periodisk hæmning af tidligere adfærd. Ved en afbetingningsproces over en længere periode konstaterer Skinner, at en straffet og en ikke-straffet gruppe rotter når samme resultat. En nærmere analyse af Skinners forsøg viser, at den straffede gruppe i begyndelsen afbetinges hurtigere, derefter meget langsommere end den ustraffede gruppe. Straffens effekt er m. a. o. stor i begyndelsen og direkte negativ efter en vis tid. Straf hæmmer tidligere lært aktivitet, og denne hæmning kan benyttes til en hurtig etablering af en ny adfærdsform. I koncentreret form fører straf p. gr. af fremkaldelse af en stærk emotionel tilstand til abnorme fiksa-tioner, der vanskeliggør en ny læreproces (efter Maier (1949) „ikke-målrettet adfærd“).

Behavioristiske behandlingssynspunkter er bl. a. klarlagt i Salter's bog „Conditioned Reflex Therapy“. Salter's specielle metode er alt andet end non-direktive, den er nærmest aggressivt dirigerende. Patienten har ikke noget at skulle have sagt, han må handle efter terapeutens instruktion. Hans direkte metode kan til en vis grad forklares med hans opfattelse af det verbales betydning. Salter citerer Bechterev (1928): „Hvert ord, der virker som et tegn, i overensstemmelse med et associativt reflex-skema, er associeret med en anden stimulus — enten ydre eller indre stimulus resp. en tilstand, en bevægelse, en holdning. Ordet virker som en ydre stimulus og bliver et substitut for ydre indflydelse eller en bestemt indre tilstand“.

Salter's udgangspunkt er organismen med dens sociale conditioneringer (man kan godt betegne Salter's lære som en behavioristisk socialpsykologi). „Det er — som Salter udtrykker det — urimeligt at ringe med standardklokker“. Det er nødvendigt at interessere sig for individuelle conditioneringer og tage dem som udgangspunkt. Han bebrejder bl. a. psykoanalysen den alt for generaliserende symbolære, fortolkningslysten og den i hovedsagen på fornuft baserede terapi. Salter danner sig meget hurtigt et overblik over de skadelige conditioneringer, og det er kun sjældent, at han går i dybden. For ham er det tilstrækkeligt, at den onde cirkel bliver brudt, og det er ligegyldigt, hvor den bliver brudt, bare man ved patientens adfærd kan se positive ændringer. Terapien er indstillet på patientens aktivitet. Det patienten gør er betydningsfuldt, det han ved er mere eller mindre ligegyldigt. Salter advarer mod intellektuelle konversationer. Alle hans patienter er efter hans mening på en eller anden måde følelsesmæssigt hæmmet. Det gælder om at ophæve hæmningen ved at øve „excitation“ og især „feeling talk“. Han er ingenlunde tilhænger af den frie opdragelse, barnet skal tværtimod lære den nødvendige teknik m. h. t. følelsesmæssig kontakt med omgivelserne. I behandlingsprocessen er en overdrivelse af excitation dog at foretrække frem for inhibition. Han gennemgår en masse cases og har her tilfælde af neuroser, seksuelle perversioner og t. o. m. psykopater. M. h. t. de sidstnævnte hylder han en adjektivistisk beskrivelse, men anerkender dog muligheden for behandling. Psykopaten er efter hans opfattelse i høj grad hæmmet, enten p. gr. af overbeskyttelse eller emotionel starvation. Er der lyspunkter i den tidligere conditioneringsproces (f. eks. en lærer, en pige, en onkel), vil chancerne for en ny hensigtsmæssig conditionering være gode: Da ydre stimuli tit er blevet forbundne med legemlige processer, anvender han ofte de sidstnævnte til både diagnosticering og reconditionering.

Jeg vil i det følgende resumere et af Salter's tilfælde: „Dr. T. er en 55-årig kirurg, han har lidt af klaustrofobi, siden han har været syg 11 år gammel. Hans hjem ligner et middelalderligt kastel. Hver dør incl. WC-døren holdes åben, han er bange for at sove i huset, men sover gerne under åben himmel. Han husker noget om begyndelsen af klaustrofobien, det var, da han sov i et lille kammer hos en tante. Han er bange for, at det skal blive koldt; men når vinteren virkelig kommer, er han tilfreds. Hans ægteskab er tilfredsstillende. Salter beskæftiger sig først med en slags diagnosticering, patienten skal få fat i de klaustrofobien tilgrundliggende følelser, og han (Salter) forklarer, hvordan stemningen medfører bestemte minder, og han indretter samtalen sådan, at patienten bliver fuldstændig retrospektiv mod barndommen. Han læser en historie for ham, derefter siger patienten: „ja, der har vi min frygtelige følelse, det kommer nu

tilbage til mig. Jeg var som barn på min tantes landejendom — der var en bygning forbundet med et vandreservoir. Jeg gik nogle gange ind gennem rørene og hen til et lyspunkt og så tilbage til den anden side. En eftermiddag startede jeg for at rende igennem, men så var der noget i mørket, der tog mig og holdt mig fast — der var en mand inde i røret for at ordne noget. Jeg blev frygtelig forskrækket og kunne ikke engang skribe. Han lod mig gå efter en tid — jeg tænkte, jeg kommer aldrig ud mere. Ja, sådan noget kommer tilbage til mig, det har sikkert noget med klaustrofobien at gøre“. — Salter sagde ingenting, patienten fortsatte: „Er det ikke mærkeligt, at jeg nu føler denne angst, det er næsten, som om jeg sidder i røret igen, men følelsen er dog noget mindre end tidligere. De ved, det er første gang, jeg tænker på det efter 50 års forløb“. — Salter gav derefter patienten forskellige suggestioner for at inducere følelser af lethed og tyngde i hans lemmer, han sagde f. eks.: „højre arm er så let, at den kan stige op og flyve i luften“. Han gav også suggestioner af noget koldt; han sagde, at hånden var frosset som en iskage, vinteren er her, og det er meget koldt. Han opfordrede patienten til at sætte sig hjemme i en stol og praktisere disse øvelser m. h. t. ren sensorisk erindring. Ved næste møde krævede Salter, at patienten skulle praktisere følelser af klaustrofobier og lukke af for dem og slappe af. Ved følgende møde spurgte Salter patienten om associationer m. h. t. koldt vejr. Patienten fortalte nu, at der var en lille sø på tantens ejendom, og at man om vinteren tog is derfra og opbevarede det i et fryseanlæg. En sommeraften kiggede han tilfældigvis ind i dette anlæg og blev låst inde, og først efter at han var blevet kold, bange og hysterisk, var han i stand til at åbne døren og komme ud. Denne erfaring forstærkede uden tvivl hans tidligere klaustrofobi. Han sagde derefter sely, at dette barnlige nonsens ikke ville berøre ham mere. Frygten for den kommende vinter forsvandt også meget hurtigt sammen med klaustrofobien. — Salter påpeger, at han ikke har interesseret sig særlig for den såkaldte basic personality, men kun for klaustrofobisk conditionering, hvis helbredelse i høj grad forbedrede patientens sociale relationer. Salter gør meget stærkt opmærksom på inhibitoriske conditioneringer i relationer til andre mennesker. Inhibition fører til „emotional forstoppelse“, utilfredshed med sig selv og andre. Han er også noget inde på social rolle-konflikt. Man savner dog hos ham et mere udarbejdet behavioristisk skema. Man kan ikke anerkende excitation og feeling talking som patentmedicin.

Vor diagnosticering må være grundigere end Salters, men vi må nok lige så hurtigt som Salter „ringe med den nye klokke og etablere nye conditioneringer“. Nye conditioneringer, som selvfølgelig i det enkelte tilfælde må beskrives nøje, må gennem en lang periode forstærkes, og vi må være påpasselige m. h. t. reinforcement af et gammelt mønster. Fractional antedating goal

responses synes at have ret stor betydning, såvel i det gamle conditionelle system som i det nye gennem behandlingen conditionerede. Reaktions-amplitude er også en faktor, vi må regne med. Det kan vel være, at man over for nyindsættene i en lang periode skal anvende „selectiv inhibition“, d. v. s. begrænse input og dermed reaktionsamplituden. Koncentrationer af få intensive stimuli i nogle måneder må have større vægt end et konglomerat af mange stimuli, i hvilket den terapeutiske stimulus er en lille del. Nyindsættene skal f. eks. ikke have valgmuligheden mellem behandlingsnegative og behandlingspositive faktorer. Input faktorer overhovedet må søges noget mere kontrolleret. *Carlson* (1944) har behandlet spastikere med selectiv inhibition; han har begrænset sensoriske udtryk udefra, for at patienten kunne koncentrere sig om muskelkontrol i samklang med få sensoriske data.

Indlæringen af nyt stof (d. v. s. et nyt adfærdsmønster) hos en fange må intensiveres og ustandselig forstærkes. Forstærkningen kan bl. a. ske ved, at bestemte betjente, der har et særligt positivt forhold til en fange/forvaret, efter terapeutens nøje information støtter det nye mønster. Omvendt skal en reinforcement af det gamle mønster undgås (evt. ved hjælp af flytninger til en anden afdeling, og efter løsladelsen ved placering i nye miljøer). Terapeuten må lægge mærke til sammenkoblingen mellem legemlige udtryksformer og verbaliseringer og evt. udforske conditionering af non-verbal adfærd. Endvidere må en patients forskellige interactioner, bl. a. interactionen terapeut/patient (*Salter* taler om rapport) nærmere beskrives, ikke kun som helhed, men i de enkelte trin. Det kan tænkes, at behandlingen, reconditioneringen af de tidligere omtalte antedating goal-responses opløser et habit-hierarki (f. eks. bestemte „farlige“ situationer, der ligger på vejen til et kriminelt mål).

Det tiltrækkende ved behaviorismen er fremhævelsen af adfærd, der alt i alt dog har vor hovedinteresse. Jeg tror, at uviljen mod behaviorismen i virkeligheden skyldes angsten for mekanisk determinisme.

E. Hoock-Gradenwitz.

Litteraturliste.

- Bechterev, V. M.* (1928): General Principles of Human reflexology, International Publishers, New York. (citeret efter *Salter, A.: Conditioned Reflex Therapy*).
- Carlson, E. R.* (1937): Infantile Cerebral Palsy; its treatment by selective inhibition of sensory stimuli. (*Annals of internal medicine* 1937, 324—334). (citeret efter *Salter, A.: Conditioned Reflex Therapy*).
- Diven, K.* (1937): Certain determinants in the conditioning anxiety reactions (*J. Psych.* 3. 291 ff).

- Feldman, W.*: Gruppe- og individual-terapi med psykopater. (Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab, 2. hefte). (1956).
- Hoeck-Gradenwitz, E.* (1959): Individ, Gruppe, Samfund. Socialpsykologiske betragtninger, kap. V. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck.
- Hudgins, C. V.* (1933): Conditioning and the voluntary control Light Reflex (journal of General Psychology 1933, 8: 3—51).
- Hull, C. L.* (1952): A Behavior System: An Introduction to Behavior Theory concerning the individual organism. New Haven: Yale Univ. Press.
- Maier, N. R. F.* (1949): Frustration, the study of behavior without a goal, Mc. Graw-Hill, New York.
- Pavlov, I. P.* (1928): Lectures on conditioned reflexes. Intern Press, New York.
- Salter, A.* (1949): Conditioned Reflex Therapy, Creative Age Press, New York.
- Skinner, B. F.* (1953): Science and human behavior, Mac Millan, New York.
- Watson, J. B.* (1919): Psychology from the standpoint of a behaviorist.
- Woodworth* (1930): Dynamic Psychology. (In C. Murchison ed. Psychologies of 1930), Clarc University Press, Worchester.